

Jelka Ciglencečki

Dušan Merc: *Pega v očesu.*

Maribor: Študentska založba Litera, 2004.

Zvesti bralec Dušana Merca že pri nekaj njegovih zadnjih delih dobiva občutek, da bere isto besedilo – tematika ostaja ista, motivi se vse pogosteje ponavljajo. Po svojem prvencu, *Galilejevem lestencu* iz leta 1996, je pisatelj z osupljivo hitrostjo nanizal sedem romanov in dve zbirki kratkih zgodb. V središču se skriva bivanjska tesnoba, vojna med spoloma, osamljenost in problematika resničnosti. V teh kolesnicah drsijo tudi zgodbe zbirke *Pega v očesu*.

Začne se camusovsko – s potovanjem v dom upokojencev, kjer leži mrtva mati. Zločin *Tujca* junak zgodbe *Slika s krili metuljev* zamenja s spolnostjo. Že v domu se zagleda v napeto zadnjico sestre, nato tanatos "moderne hiralnice" nadomešča z erosom na lokalnem vlaku na poti nazaj. Ženske gleda iz nekakšne arhetipske perspektive kot posodo za oploditev (tu in tam jezik spominja na dr. Ruglja): "Končno otrok izgine, nekaj ga je pobralo, mogoče ga je k sebi potegnila energična, tečna mati, ki zahteva novo igro, novo oploditev, pa je njen partner len in naveličan in utrujen in zasičen in mlahav ali pa je v koloni tistih vojakov in ona išče novega snubca, da bo zanosila, da bo na novo rodila." Nato o drugi sopotnici: "Oploditi jo. Zakaj pa naj bi bila vendar ona tukaj, če ne zato?"

Iz tega patriarhalnega jezika in samozavesti glavnega junaka (oplojevalca), ki se osvobodi lika matere in osvoji novo žensko, pa se v naslednjih zgodbah pogosto izkaže, da je ravno človeški gon po razmnoževanju tisti, iz katerega izvirajo tudi vse druge nesreče. Zaradi želje po osvojitvi ženske v študentskem norenju absurdno umre junak *Marjetice in Arkebuze*, Boris iz zgodbe *Imeti v rokah* skuša po strelovodu priplezati v dekliški dijaški dom in omahne v smrt. Med najboljšimi zgodbami v knjigi so tiste, ki se ukvarjajo z življenjem v

zakonu, kjer se odnos med zakoncema počasi razrašča v nerazumljivo sovraštvo, ki ju sili v molk, vedno hujšo napetost. V zgodbi *Pes* zvezo načenja čustvo krivde glavnega junaka zaradi varanja žene izpred treh let. Ko zakonca budna ležita v tišini, se sredi noči oglasi domači pes. V znak sprave z ženo, ki zahteva, da ga utiša, mož psa ubije. Grozljiva simbolna žrtev, ki seveda pokaže kot vprašljivo vrednost ohranjanja zakonske zveze.

Pes je ena redkih pravih kratkih zgodb, ki se konča s presenetljivim in pretresljivim dogodkom. Pogoste so zgodbe, ki so bolj opis neke situacije, portreti nekega mučnega stanja. Zgodba *Ples maturantov* je recimo natančen opis priprav na sinov maturantski ples in vzdušja za mizo, ko se spet zbere nedavno ločena družina. Podobno je *Neko bdenje* opis mučne nespečnosti, ki pa je spet predvsem podlaga za pogled nazaj, v preteklost, iz katere izvira mučno stanje. Sicer pa je za Merčevo pisavo značilna strast po popisovanju. Pogosto se zdi, da ga neki detajl zgodbe zapelje, tematsko ga razširi in se nato le s težavo vrne h glavni niti, včasih pa jo celo popolnoma zapusti. *Marjetica in Arkebuza* se začne z opisom patološke navezanosti matere na sina, ki ga skuša privezati nase z najrazličnejšimi sredstvi, na koncu se odloči za izsiljevanje z boleznijo. Sin se skuša vživeti v ljubljansko študentsko življenje in se s pomočjo cimra iz študentskega doma počasi osvobaja materinega vpliva. Začnejo se žuri, pojavi se prva ljubezen. In v tem trenutku je prej že dodobra razvejan lok zgodbe o materini hipohondriji in grožnjah s smrtjo naenkrat pozabljen. Pričakovali bi konflikt med materjo in dekletom, materin upor proti sinovi zvezi, tok zgodbe pa se obrne in se nenadoma zaključí s smrtjo junaka.

Temo umetnika, ki jo Merc začne že z romanom *Sarkofag*, nadaljuje za razumevanje zbirke zelo pomembna naslovna zgodba *Pega v očesu*, ki vsaj delno zveni kot manifest ustvarjalca. Že v *Sarkofagu* je poudarjen razkol med umetnikovim jazom in svetom, ki ga obdaja – ta razkol je močnejši kot pri drugih ljudeh okoli njega. Tudi slikar iz *Pege v očesu* se zavestno osami in resničnost okoli njega postaja vse bolj dvomljiva, ljudi okoli sebe reducira na sence. "Če jih pravilno reduciraš, so sence. Tako se moraš privaditi na to, da jih sploh ne vidiš drugače. In v senci jim potem izrežeš oči in nos in usta, poljubno, kakor si že ne veš kdaj in kje videl." Postopek spominja na polaganje živih oseb na dvodimenzionalne razsežnosti tiskanega papirja, kjer je redukcija likov na črno-bele sence prav tako nujna. "Vse sem naredil

za ustvarjanje. Česa? Pripravljenost iti do konca je samoumevna." Tako začne slikar v svojem ateljeju postopoma živeti. Razreši tudi problem "reprodukcije" (za soljudi ugotavlja slikar: "Samo del reprodukcijske verige so."). Če njegov kolega iz *Sarkofaga* ustvari iz žive žene lutko (ženo zaduši in nato naredi odlitek), ostaja junak *Pego* v očesu pravi Pygmalion. Svojo idelano žensko počasi ustvarja v ateljeju. A za moškega ni več prostora, ko mu zavlada ženska: "Ko bo izgotovljena, lepa, bohotna, ovijalkasta, topla, polnih prsi, mehkega trebuha, toplote med nogami, moram od tu oditi jaz."

A tudi pogled slikarja je pogled s pego v očesu. Pego naj bi dobili na očesu varilci, železarji in kiparji. Pego pri Merčevem junaku pa lahko rodi že malenkost, srečanje sošolca v mestu, spomin; vse, kar prekine njegov ritem, postane pega, ki moti njegov pogled na stvari – pogled, ki mu torej ne moremo zaupati. Dobimo torej junaka, ki je pravzaprav slep, hkrati pa se skriva pred drugimi, kot se je dogajalo že *Slepemu potniku*. V tej neskončni samoti se svet krivi, vse je vprašljivo.

Če se zbirka začne z arhetipskima ženskama, materjo in plodno samico, se po vrtiljaku razočaranj, izgub, trpinčenja, razpira možnost odrešitve v liku z družbenega dna, pogosto opevanemu ljubljanskemu klošarju, ki se je edini zmožen brez bolečine *odreči*. Izguba torej ni več možna. In tudi osamljenost vedno samega berača ni več boleča. Pisatelj ga sopostavi ob bok uspešnemu mlademu japiju, ki plačuje račune svoji klepetavi lepotici. Iz prejšnjih zgodb je jasno, da mu nimamo česa zavidati. Osamljenost in izničenje želja sta tista iskana nirvana, ki pelje iz ponorelega kolesja "reprodukcije".

Zbirka, ki je bila tudi v ožji nominaciji za nagrado za najboljšo zbirko kratkih zgodb, Dnevnikovo fabulo, nam pove zaokroženo zgodbo, kar je pri nas, žal, redko in zato toliko bolj pohvalno. Žal Merčevi odsekani stavki, ki se menjujejo z dolgimi, površno sestavljenimi povedmi, ne ponujajo niti estetskega užitka niti posebnega razvedrila. Nikakor pa jim ne moremo odreči močnega, dolgotrajnega, pogosto tudi mučnega vtisa, ki ga pustijo na bralcu.